

Co kdo pro oči nevidí

[A2](#) | 8.7.2009 | rubrika: Literatura | strana: 8 | autor: [jiří zizler](#)

Východ a Západ pohledem Stanislava Komárka

Cestovatel může pronikavě spatřit všechno, co místní pro oči nevidí. Biolog a spisovatel Stanislav Komárek si ve dvou svazcích sebraných esejů všímá odlišností i charakteristik zemí, které procestoval a k nimž má co říct z pozice vědce, filosofa i turisty.

Českou přírodovědu velmi ovlivnila mimořádná osobnost myslitele Zdeňka Neubauera, který v osmdesátých letech přišel v cyklu polooficiálních přednášek s pozoruhodným propojením vědy o přírodě, kultury a filosofie. Jeho konciliantní přístup poznamenal celou generaci nejen přírodovědně orientovaných osobností od Václava Cílka po Jiřího Sádla – jedním z nich je i Stanislav Komárek (nar. 1958). Absolvent biologie emigroval 1983 do Ra-kouska; po revoluci se vrátil do vlasti, začal působit na několika vysokých školách a postupně publikoval rozsáhlé dílo, tvořené od-bornými pracemi, ale též sérií esejistických a fejetonistických souborů (mimo jiné Hlavou dolů, 1999, Mír s mloky, 2003, Příroda a kultura, 2008), třemi pozoruhodnými romány (Opšlštisova nadace, 2002, Černý domeček, 2004, Mandaríni, 2007) a také souborem poezie (Mé polopouště, 2006).

Kde je Západ?

Dva svazky Zápisků přinášejí texty z let 1991–2007, které vycházely v různých periodikách a následně v edicích Komárkovy tvorby: k autorovým typickým znakům patří, že své příspěvky (někdy i jednotlivé postřehy a myšlenky) důsledně (snad ekologicky) recykluje; nepůsobí to ale rušivě (ostatně autor musí své náročné cesty nějak financovat), opakování získává účinek spíše fixační.

K přemýšlení vybízí už Komárkovo rozčlenění materiálu. Do okcidentálního svazku zařadil kromě klasické západní a střední Evropy také Spojené státy, Latinskou Ameriku, Jižní Afriku a oblasti, jež se někdy apriorně považují za „východní“, tj. Balkán a Rusko. Z určitého aspektu jde o legitimní koncepci Západu, ale podle někoho v ní možná pravoslavné země nemají co dělat, jenže historicky vzato je právě zrovna Řecko tím opravdovým Západem.

Myšlení v tisíciletích

Komárkovy texty lze označit za pokus o poněkud scientizující fejetonistické eseje. Autor se nevzdává snahy systematizovat a často podává užitečné, hutné přehledy, v nichž mísí historii, zeměpisné a klimatické podmínky s popisy atmosféry a zvláštností. Projevuje se jako všestranný polyhistor, bystrý pozorovatel s citem pro trpělivě rozvíjenou deskripci, přesnou charakteristiku i svěží impresi, nadhled a humor. Komárkovo vidění hledá co nejvíce zjevných i skrytých souvislostí, usiluje o odkrytí té nejhlubší vypovídající vrstvy (jež z podstaty věci jaksí musí odkazovat k přírodovědě). V rozehrávání mnohočetných a bohatě strukturovaných korespondencí mezi kulturou a přírodou leží jádro a kvintesence Komárkova zájmu (a ostatně i jeho badatelského zaměření). Znamená to také, že častěji myslí v tisíciletích – ba dokonce v milionech let – než v dekáдах; všude rozpoznává archaický původ jevů. Všímá si, jak lidé vypadají, a dovede i z jejich morfologie vyvozovat důsažné závěry, ukazuje, jak se podnebí, krajina, ráz flory a fauny vztahují ke společnosti, jak vstupují do každodennosti a formují mentalitu i utváření hodnot. Odmítá determinanty jazykové či ekonomickopolitické a tvrdí, že jediný „osud“ (pokud existuje) je „zakopán a neurčitě rozptýlen a vsáknut kdesi v komplikovaném systému krajiny s celou její geologií, biologickými

aspekty i historií, která jí prošla“. Využívá mnoha analogií s biologickým světem, konstatuje, že „hned vedle pestrých ptáčků a květů orchidejí je v přírodě i nevýslovný hnus“; když na indické pláži spatří čističe uší, ihned mu to evokuje ryby-čističe.

Proti politické korektnosti

Z pozic zdravého rozumu Komárek odmítá excesy politické korektnosti, která je v posledních důsledcích nebezpečná, neboť jako zásadu a pravidlo navozuje stejnost, zatímco ke světu patří rozdílnost a bytostná jinakost (též dle něj platí, že „rasové předsudky jsou zároveň hrubé pomluvy i trefné karikatury, zkratky národních charakterů“). Ve skutečnosti za fasádou všeobjímající tolerance někdy můžeme ukrývat latentní neúprosnou normativnost. Autor tak odmítá iluzivní vidění světa, který úpěnlivě a nepřestajně touží po liberální demokracii a ukazuje, že taková koncepce je formou víry, podle níž spojení volného trhu a demokracie automaticky musí zajistit prosperitu a vzestup. Jistou skepsi vyjadřuje i k otázce tlaku na dodržování lidských práv ve světě a dokumentuje, jak tento pojem je na velké části planety zcela nepřeložitelný (obrazně a v Číně i doslovně). Komárek přitom stojí na straně Orientu, který sleduje s nemalými sympatiemi zvláště pro Turecko, u nás proskribovaný Írán, a zejména nezastírá (občas rozechvěle úzkostný) obdiv pro dynamicky se rozvíjející Čínu (nadchází prý „doba čínská“). Když se věnuje „tajemnému“ a stále magnetizujícímu Tibetu, poněkud jej svým realistickým pohledem zbavuje kouzla a v nadšení pro Tibet rozpoznává náhražku za ztrátu kontaktu s naší vlastní tradicí.

K pochopení domova

Občas do Komárkových úvah pronikají obtížně přijatelná krátká spojení. O Bieblových cestopisech napíše, že „se člověk nediví, že doba, která oceňovala takovéto rozjítřené a afektované vnímání, přinesla dvě světové války a jeho protagonisté skákali z oken“ – to je hodně cynický oslí můstek, ostatně matoucí a zavádějící, i jiné epochy než dvacáté století si cenily emocionalitu, možná i větší měrou. Domnívá se, že Třetí říše nebyla zneužitím děl německých myslitelů, ale jejich realizací. I to je víc než sporné, třeba o rasismu se mnoho naspekulovalo dávno před Hitlerem a vůbec ne v Německu (jak vlivní byli Chamberlain a Gobineau!). Rovněž teze, že pro české umění je typická „kultivace bytostného pocitu trapnosti“, by zasloužila rozvedení. Slabší polohy snad souvisejí s autorovou nadprodukcí, jistou kvapností suverénního úsudku a též nevůli dát humanitním oborům placet úplně zadarmo. Kromě švýcarského biologa Portmanna na Komárka enormně zapůsobilo učení C. G. Junga (odkazy na něj jdou v Komárkových knihách do stovek), silně ho zaujala zvláště idea synchronicity a i zde najdeme obsažné reference o Jungových východních cestách.

Kromě informací o cizích zemích, záslužně korigující zkreslené, bludné a stereotypní pohledy, bránící porozumění, vypovídají Komárkovy knihy o smyslu a filosofii i cestování. Cestování učí citu pro radikální jinakost s uznáním často diametrální odlišnosti, přičemž rozdíly mezi populacemi a etniky není radno direktivně stírat. Cestovatel může pronikavě spatřit všechno, co místní pro oči nevidí. Komárek v úvodu praví: „sám pokládám za největší přínos z cesty pochopení vlastní kultury jako něčeho nesamozřejmého“. Předpokládá to ale ono „tam a zase zpátky“, po cizím a temném Mordoru musí přijít milý Hobitín důvěrně známých Čech: jenže po návratu z dalek se v nich může všechno jevit nebezpečně jinak.

Stanislav Komárek: Zápisky z Orientu. Dokořán, Praha 2008, 286 stran.

Stanislav Komárek: Zápisky z Okcidentu. Dokořán, Praha 2008, 263 stran.

Foto popis| Pierre Roy: Přírodovědcova studie, 1928

O autorovi| Jiří Zizler, Autor je literární kritik